

Mihai Gheorghiu

Reversul istoriei

Eseu despre opera lui Mircea Eliade

Editia a II-a.

EIKON

2016

Cuprins

Cuvânt înainte	7
----------------------	---

Capitolul I.

„Pariul” eliadian. Schită pentru o <i>mathesis universalis</i> în lumea spiritului.....	11
<i>Cogito</i> -ul eliadian.....	11
Teroarea istoriei și necesitatea reconstrucției ontologice a umanului.....	34

Capitolul II.

Literatură și autenticitate. Romanul conștiinței nefericite	49
Autorul ca personaj total	49
De ce scriu roman?	58
<i>Romanul adolescentului mio</i> . Necesitatea romanului.....	66
Apologia lipsei de temeiuri.....	71
Cutia cu unelte	104
<i>Maitreyi</i> sau vraja eficace	108

Capitolul III.

Mitic și epic în proza fantastică	115
Mutăția valorilor metafizice	115
Mutăția valorilor epice.....	119
<i>Noaptea de sănziene</i> . Romanul condiției umane	123
Un realism permanent subminat de mitic.....	127
Mizele fantasticului la Eliade. Poetica miraculosului.....	132
În căutarea absolutului	132
<i>Narațiune și metafizică</i>	137
Autenticitate arhetipală	140
Experiența timpului. <i>Timp, temporalitate și inițiere</i>	144
<i>Eros, magie și thanatos</i>	157
Schimbarea/mutăția subiectului uman	167
Dramaturgia	171
<i>Iphigenia, Oameni și pietre, Coloana nesfârșită</i>	171

Capitolul IV.

Nae Ionescu: <i>pater et magister</i>	173
O postfață.....	176
Moștenirea.....	185
„Funcțiunea epistemologică a iubirii”	187
Cursul de filozofie a religiei (1924-1925)	189
Cursul de metafizică – Problema salvării în Faust (1925-1926)	194
Cursul de istorie a logicii, 1929-1930	196
Cursul de istoria metafizicei. 1930-1931	202

Capitolul V.

<i>Itinerariu spiritual. 1921-1945</i>	211
<i>Apologia virilității</i>	240
O călătorie inițiatică și urmările sale.....	250
<i>Soliloquii</i>	251
<i>Oceanografie</i>	256
<i>România în eternitate</i>	266
<i>Fragmentarium</i>	291
<i>Insula lui Euthanasius</i>	294
<i>Yoga. Essai sur les origines de la mystique indienne</i>	303
O prefață, patru studii și o trecere spre clasicitate.....	308
Publicistica legionară.....	322
<i>Salazar și revoluția în Portugalia</i>	363

Capitolul VI.

Ideologie, politică, tradiționalism și ortodoxie	367
în câmpul intelectual din perioada interbelică.....	398
Antimodernii.....	398
Contrailuminismul românesc.....	414
Nicolae Iorga – profetul	419
Constantin Rădulescu Motru – un conservator antiiorghist.....	439
Nae Ionescu – <i>doctor patriae</i>	442
Conceptul de <i>politic</i> la Nae Ionescu.....	454
Nichifor Crainic – un misionar rătăcit în politică	472
Dumitru Stăniloae – teologie și naționalism.....	478
Cioran, mitul salvării României	483

Capitolul VII.

Istoria religiilor, filozofia istoriei, hermeneutică și ieșirea din nihilism.....	491
Arhaicitate, modernitate și transcendentă. „Teroarea istoriei”	491
Ce este religia?; Sacrul și profanul; Arhetipuri, mituri și simboluri.....	521
Arheologia conceptului de sacru la Eliade	521
Simbolul, între ontologie și hermeneutică	541
Arhetipul, semnificație și interpretare	549
Structura și funcțiile mitului	555
Dosarul influenței Școlii Tradiției Primordiale.....	562
Hermeneutica eladiană. Iстorie, fenomenologie, comparatism.....	581
„Sfârșitul epocii Eliade”	620
„Moartea lui Dumnezeu”. Nihilism și speranță escatologică.....	650
<i>Adversus Nietzsche, Marx et Freud</i>	650
Eliade și respingerea existențialismului	674
Eliade, antimodernul.....	679

Capitolul VIII.

Jurnale, memorialistică, biografie, confesiuni.	
Proză autoscopică și simbolism al experienței personale.....	713
India.....	715
Şantier – roman indirect	719
Jurnalul portughez.....	729
<i>Jurnal 1941-1985</i>	743
<i>Jurnal 1970-1985</i>	770
Încercarea labirintului	775
Memorii.....	791
Mansarda.....	793
Bibliografie Generală.....	823

CAPITOLUL I.

„Pariul” eliadian. Schită pentru o *mathesis universalis* în lumea spiritului

I.1. *Cogito-ul eliadian*

„Mi-am spus: dacă Dumnezeu nu există,
atunci totul e sfârșit, totul e absurd!...”
(Mircea Eliade, Jurnal, 1958)

Eliade este un autor cu o operă uriașă, dar politropia sa fecundă și generoasă are ca nucleu o matrice extrem de riguroasă a gândirii. Ipoteza mea este că Eliade își dezvoltă opera dintr-un nucleu originar, care este o structură noetică care vizează obiective foarte clare. Acest *cogito* dezvoltă o axiomatică care face ca întreaga sa creație să fie unitară din punct de vedere morfologic și substanțial, tocmai pentru că asupra ei prezidează genetic axiomatica riguroasă a spiritului eliadian. Opera eliadiană se construiește astfel ca întreg, ca *sistem* al unei gândiri și a unei existențe care se centrează pe sine în această gândire.

Opera se dezvoltă astfel organic și coerent pe toate planurile morfologice care sunt atinse de conștiința auctorială. *Cogito-ul* eliadian devine astfel atât origine, cât și logică pragmatică a creației care generează și formează totodată demersul epistemic concret. Istoricul, fenomenologul, hermeneutul, prozatorul, jurnalistul, diaristul sunt toți supuși acestei logici și acestei pragmatici operaționale și genetice totodată. Autorul se dezvoltă, apare în urma acestei cuceriri interioare a conștiinței epistemice și auctoriale, el este produsul acestei cuceriri interioare care survine în urma unui proces, dar și în urma unei simple voințe care se împlineste în

pragmatica auctorială a demersului de a scrie, deci de a comunica și se comunica. *Autorul* Eliade, care apare cu destulă repeziciune, este de fapt această instanță care cucerește și se lasă cucerită de acest *cogito* al sinelui și totodată al operei, pentru că în cazul autorului sinele este dublu, sine al persoanei și sine al operei, *analogon* și epitetă ale persoanei. Ceea ce pune la dispoziție opera prin dezvoltarea sa este tocmai prezența prin semne a acestui *cogito*, care se autoformează neîncetat pe sine și odată cu el, opera însăși. Eliade este *sistemul* Eliade, iar *sistemul* Eliade se construiește odată cu Eliade însuși.

Ce este acest *cogito* suveran al autorului Eliade? *Cogito*-ul este origine și proces totodată, prin care autorul și opera se formează ca realitate și producere a raportului cu lumea al cărei sens trebuie descifrat. *Autorul* „citește” lumea prin gândirea sa, gândire care se transformă în operă prin voință auctorială. *Cogito*-ul construiește în și prin gândire *persona* autorului, care este acela care va „citi” lumea prin chiar desfășurarea operei sale. Autorul va cunoaște lumea prin operă, iar noi cunoaștem opera ca dimensiune a autorului, a persoanei sale și, mai departe, vom înțelege lumea prin operă, dacă vom adera la axiomatica care preformează această operă și la opera însăși ca exercițiu de descifrare a lumii. Eliade se construiește pe sine ca autor și ca gânditor în exercițiul pragmatic al operei însăși. Nu îl putem „descifra” pe Eliade, decât prin opera sa. Care este deci evidența incontornabilă a *cogito*-ului eliadian?¹ *Cogito ergo Deus est*. Lumea este o cucerire a conștiinței, numai

¹ Vezi aici și programul lui I.P. Culianu: „Voim doar să trasăm coordonatele creației vaste și multiforme a istoricului religiilor, cit și a scriitorului Mircea Eliade. De multe ori s-a observat că e vorba de două forme de expresie interdependente și complementare, deși, psihologic vorbind, cele două stări de creație corespund respectiv „veghei” și activității „onirice”, cea din urmă, desigur, traducându-se în forme literare (roman, povestire, teatru). Înțând cont de faptul că activitatea istoricului religiilor este „de natură critică”, în timp ce relațiile scriitorului „with the characters are of an imaginary... nature”, credem că, operând „demitizarea” corectă a operei literare, se poate ajunge chiar la antropologia filozofică pe care Mircea Eliade a conturat-o în opera-i științifică. Nu e vorba de a împrumuta o metodologie *ready made* pentru a unifica două forme de expresie diferite, ci de a recunoaște, de asemenea, autonomia imaginației creațoare față de structurile raționale la care ajunge istoricul religiilor. Există totuși un „centru” comun pe care voim să-l scoatem în evidență în aceste pagini, iar acest „centru” este constituit de însăși personalitatea autorului, pe care sub nici un motiv nu-o putem socoti scindată. Trebuie spus mai întâi că, fără a neglijă marele merit al criticilor „formaliști” ai literaturii (prin care nu-i înțeleg doar pe „formaliștii” ruși, ci orice tentativă de a aplica literaturii principiile lingvisticii sincrone a lui De Saussure), credem că demersul lor este sortit eșecului de îndată ce trebuie efectuat „saltul” din planul concatenărilor morfo-sintactice în planul semantic și, de acolo, în planul simbolic al unei opere. Tocmai din acest motiv înțelegem să procedăm examinând caracteristicile „lumii autorului” (R. Ingarden), ale acelei *Weltanschauung* implicate în opera-i literară, fată de datele creației științifice a lui Mircea Eliade. Ne aflăm dinaintea unui caz

pentru că această lume preexistă, este dată conștiinței prin *creație*, prin această prezență a sacrului care face ca lumea să existe și să semnifice. „Oamenii vor, cu orice preț, să iasă din zonele neutre, nesemnificate. Dacă aș avea curajul să-mi duc gândul până la capăt, aș spune că oamenii – și astăzi ca și în totdeauna – doresc ieșirea din „profan”, din zonele neutre și atingerea „sacrului”, adică realității ultime. Nu e vorba numai de străvechea dorință a omului pentru un „sacru” de natură socială. O asemenea simplistă explicație sociologică nu mă mulțumește. Mi se pare că în tendință generală a omului către concret, către sacru – într-un cuvânt, în instinctul lui ontologic – se trădează chiar sensul existenței: care este unificarea (totalizarea) Cosmosului despăcat în două (micro-macro-cosmos) prin Creatie. Sacru, real – nu poate fi decât Unul, Totalul. Cercetările mele din acest an m-au pus pe urmele unei noi metode de a explica riturile, simbolurile și ideile tuturor culturilor arhaice. Dar asupra acestor „cercetări secrete” – cum spunea Eugenio d'Ors despre angeologia sa – „deocamdată tăcere”!² Iată-l pe Eliade, în 1937, la treizeci de ani, anunțându-și metoda, acea *clavis universalis* căutată încă din adolescență, dar este de fapt încheierea procesului de formare a *cogito*-ului. La treizeci de ani Eliade este în sfârșit sigur că a găsit ceea ce căuta, capacitatea de a citi lumea printr-o grilă universală, o *mathesis universalis* prin care să interpreteze

---

exemplar din multe rațiuni: cea principală este, după noi, că *Mircea Eliade a formulat în opera sa științifică o antropologie filozofică ce reflectă aceleași constante proclamate într-o manieră diferită în opera sa literară*. Dacă istoricul religiilor analizează simbolurile, scriitorul produce el însuși niște simboluri care nu sînt diferite de cele dintâi. Scriitorul descoperă spontan simboluri care „se află acolo spre a-l slui”; dar nu poate „inventa” unele noi și „originale”. Așa cum remarcă Jung, un simbol este cu atît mai tipic cu cît depășește subconștientul personal al autorului, activând „inconștientul colectiv”, zona transpersonală pe care fiecare o poartă în sine ca pe o lume cu totul „alta” față de lumea diurnă și la care accesul nu e ușor. Este vorba, aşadar, de a regăsi în creația lui Mircea Eliade: 1. datele comune operei literare și științifice, „antropologia filozofică” ce reprezintă, în ultimă instanță, rezultatul unei întregi experiențe existențiale; 2. modalitățile tipice expresiei literare la Mircea Eliade, felul său de a concepe na-rațiunea și, mai departe, ce-și propune această na-rațiune să descopere în lumea transfigurată pe care o smulge din existență ca s-o înțeleagă în sine, altfel zis, o dată cu Henry James, „the figure in the carpet” pe care cititorul lui Mircea Eliade trebuie să se străduiască s-o regăsească; și, în sfârșit, 3. marile linii de dezvoltare ale operei literare a lui Eliade, de la experiență la cunoaștere și, trecând prin acestea, la ritualul ascuns de inițiere care constituie acel „Grund” al fiecărei existențe ca deschisă ontic (ca să-l repetăm pe Heidegger) către ființă”, I.P. Culianu, *Studii românești*, vol. I, pp. 229-231. Nu este dificil de remarcat că programul lui Culianu a rămas nefinalizat, că Eliade nu se bucură până acum de o monografie care să dea seama de totalitatea operei sale, pe care foarte mulți au intuit-o ca fiind unitară.

² Mircea Eliade, *Jurnal de vacanță*, Editura Garamond, Buc., f.a., ediție de Mircea Handoca. Fragmentul este din articoul apărut în *Vremea*, an X, (1937), august 15, nr. 500, pag. 5.

devenirea lumii și omului. Evidenței originare i se adaugă o *mathesis*, o știință a semnelor și simbolurilor, un mod de desfășură ceea ce stă înfășurat în conceptual inițial, în viziunea inițială, care era o afirmație puternică, o evidență originară, dar atât. Întreg efortul conștiinței eliadiene este de a da substanță și formă acestei evidențe originare, de aici efortul imens de a deveni erudit, pentru că totul trebuie demonstrat, cu certitudinea adevărului științific. Adevărul pe care îl posedă conștiința trebuie integrat cunoașterii generale, comunicat și explicat în termenii culturii, vehiculat în termenii paradigmelor moderne a culturii științifice.

Aceasta va fi aventura conștiinței eliadiene, transformarea unei evidențe originare în evidență comunicată și demonstrată celorlalți, livrată celorlalți, un adevăr care devine al celorlalți prin puterea spiritului propriu, este împărtășit, deci recunoscut, și odată cu el și autorul demonstrației imposibil de respins. Eliade Tânăr va fi mereu cucerit de mitul eroului intelectual care aduce comunității vestea cea bună a descifrării misterului universal.

În *Încercarea labirintului* Eliade povestește una din cele mai vechi amintiri ale sale, este vorba despre camera interzisă a copilăriei sale, pe care o descoperă din întâmplare și care îi prilejuiește o experiență uluitoare, o trecere dincolo, într-un alt spațiu, cu o altă lumină, un spațiu care se opune spațiului profan: „Ceea ce m-a impresionat, era atmosfera, o atmosferă paradiziacă, acel verde, acel verde auriu. Și apoi liniștea, liniștea absolută. Iar eu pătrund în acea zonă, în acel spațiu sacru. Spun «sacru» fiindcă spațiul acela avea o calitate cu totul deosebită; nu avea nimic profan, nimic cotidian. Nu era universul meu de toate zilele, cu tata, cu mama, fratele, curtea, casa... Nu, era cu totul altceva. Era ceva paradiziac.”³ Această experiență descrie una dintre primele experiențe ale sinelui, experiență care se centrează în jurul descoperirii lui *dincolo*, a trecerii unei limite care, odată lăsată în urmă, conduce la o inițiere într-o taină. Căutarea inițierii, a descoperirii tainelor, a traversării limitei va fi permanent tensiunea esențială a spiritului eliadion. Și aici, în relatarea acestei experiențe, domină conștiința unei elecțiuni primordiale, date de căutarea depășirii limitelor cunoșcutului, de orientarea după centralitatea spațiului și după experiența sacrului, care este aici exprimată în special de percepția unei lumini extraordinare: „Era experiența unei anumite lumini.”⁴ Mai târziu va mărturisi că era obsedat din adolescență de experiența totalității, de experiența abolirii contrariilor, de sacrul trăit prin puterea sinelui de a experimenta eliberarea

³ Mircea Eliade, *Încercarea labirintului. Convorbiri cu Claude-Henri Rocquet*, traducere și note de Doina Cornea, Dacia, Cluj, 1990, p. 16.

⁴ *Ibidem*, p. 17.

de contingență: „Nici după ce m-am îmbrăcat în *dothi*, sau m-am retras în acel *kutiar* din Himalaia, nu mi-am părăsit tradiția occidentală. Vedeti deci, visul meu de a totaliza contrariile era prezent și în timpul uceniciei mele.”⁵ Experiența fundamentală a sinelui este pentru Eliade inițierea: „Iar eu cred că labirintul este imaginea prin excelență a inițierii...” Inițierea este drumul conștiinței spre sine însăși, spre adevarul pe care îl poate regăsi. Viața este o continuă inițiere, o continuă orientare spre centru. Disciplinele ascetice și mistice pe care le va studia, pe unele va încerca să le și experimenteze, sunt toate măsura căutării de sine și a căutării experienței adevarului. Adevarul este posibil să fie experimentat pentru că este nu o teorie sau o propoziție, ci o *realitate* care se impune spiritului uman, dacă acesta face minimul efort de smulgere din contingență. Experiența adevarului este întotdeauna o experiență în sfera sacrului, o experiență care inițiază în libertate. Eliberarea este experiența fundamentală pentru om, iar libertatea nu poate fi obținută în contingent. Adevarul, înseamnă pentru Eliade, eliberarea, obținerea libertății, ieșirea din timp: „Cred că interesul meu pentru filozofia și asceza hindusă se explică astfel: India a fost obsedată de *libertate*, de autonomia absolută. Nu de o manieră naivă, veleitară, ci ținând seama de condiționările fără număr ale omului, studiindu-le cu obiectivitate, experimental (Yoga) și silindu-se să găsească instrumentul care permite abolirea sau transcenderea lor. Mai bine chiar decât creștinismul, spiritualitatea hindusă are meritul de a fi introdus Libertatea în Cosmos. Felul de a fi al unui *jivan-mukta* nu este *dat* în Cosmos; din contra, într-un Univers dominat de legi, libertatea absolută este de neconcepție. India are meritul de a fi adăugat o nouă dimensiune Universului: aceea de a exista liber.”⁶ Această libertate este esența finitării umane, adevarul ei inaparent, ascuns, ocultat de contingență, în primul rând de istorie, de timp. Pentru Eliade a gândi subiectul uman, a se gândi pe sine în ultimă instanță, înseamnă a gândi libertatea finită umane, eliberarea ei de istorie. Sinele, pentru Eliade, se poate concepe pe sine însuși liber numai în experiența sacrului. Sistemul hermeneutic eliadian va căuta să „verifice” acest postulat la nivelul întregii fenomenologii religioase universale.

Categoria sacrului este înainte de toate evidența conștiinței eladiene, dar înainte de a fi o categorie, este o prezență, o evidență, abia după aceea este ceva de ordinul intelectului care face cuvenitele operații ale inteligenței pentru a-și diseca obiectul analizei. Dar este știința religiilor singura *mathesis* care poate

⁵ *Ibidem*, p. 37.

⁶ Mircea Eliade, *Jurnal*, vol I, 1941-1969, Humanitas, Buc., 1993, p. 388.

vehicula acestei mistere descifrate? Convingerea lui Eliade a rămas mult timp aceasta, deși sunt semne că gândeau și în alți termeni despre ce și cum ar putea fi o *mathesis universalis*. „Mariaux îmi spune că Ortega y Gasset, vorbindu-i de mine, i-a mărturisit că numai un român ar putea fi filozof mistic și om de știință în același timp, căci noi suntem aproape de Orfeu, dar putem fi și cu privirile spre Occident. Formula era: Eliade e un om de știință orfeizant. Eu i-am răspuns că mă consider un cal troian în tabăra științifică și că misiunea mea este de a pune o dată capăt „războiului Troiei” care durează de mult între știință și filozofie. Vreau să validez științificește sensul metafizic al vieții arhaice: adică să conving pe sociologi, comparatiști, etnografi și folcloriști că studiile lor nu-și găsesc sens decât valorificând aşa cum se cuvine, înțelegându-l aşa cum este, omul culturilor tradiționale. Cred că numai în asemenea chip științele etnoistorice pot ieși din penibilul impas în care se află”⁷. La distanță de șapte ani de afirmația precedentă Eliade își pune problema statutului propriei discipline și a sensului metafizic al demersului său. Avem aici aceeași înțelegere în fond a necesității translației semnificației originare într-un vehicul general pentru obținerea traducerii ideale. Filozofia este aici asimilată metafizicii care se opune pozitivismului științei, Eliade însuși parind pe metafizică. Știința este numai forma care trebuie să lase să transpară semnificația adevărată și originară a sacrului pe care singur omul arhaic l-a putut experimenta ca adevăr și nu ca iluzie. Care este „penibilul impas” al disciplinelor etnoistorice? Tocmai această incapacitate de accede la adevărata semnificație metafizică a ontologiei arhaice, pierderea în pură etnografie, în demers pozitivist sau comparatist, care ratează înțelegerea esențială a ființării omului arhaic, care era o ființă metafizică, și nu un primitiv lipsit de mijloacele tehnice adecvate pentru a deveni modern și fericit. Există aici exprimat clar pariu metafizic al operei eliadiene, sensul spiritual al demersului său, și nu doar rigoarea unei erudiții care caută numai veracitatea unor premise și coerența unei demonstrații. În termenii lui Max Weber, demersul lui Eliade nu este *wertfrei*, nu este neutru și obiectiv față de demersul epistemologic, este interesat de o valoare care transcende câmpul științific. Care este valoarea care transcende această epistemă? Chiar obiectul de demonstrație, care se demonstrează singur sau este nedemonstrabil prin definiție, și anume divinitatea, divinul, sacrul. Dar Eliade nu va renunța niciodată la camuflare, niciodată nu va trece în tabăra „tradiționaliștilor”, deși va mărturisi

⁷ Mircea Eliade, *Jurnalul portughez și alte scrieri*, vol. I, Humanitas, Buc., 2006, p.223.

public o anumită admirare pentru demersul lor, iar pe A. K. Coomaraswami îl va cita deseori în lucrările sale de istoria religiilor.

Deocamdată, ceea ce trebuie reținut este acest *pariu metafizic* pe care Eliade îl recunoaște ca făcând parte din armătura construcției sale interioare. Pariu pe care îl va asuma și mai târziu: „Vedeau foarte bine că scopul meu este numai de a face inteligibile lumii moderne – fie occidentale, sau orientale, fie în India precum și la Tokio sau la Paris – creațiile religioase sau filozofice puțin cunoscute sau prost comentate. Pentru mine înțelegerea valorilor religioase tradiționale este primul pas spre trezirea spirituală. În timp ce oameni ca Watts, și alții ca el, credeau – și poate au dreptate – că te poți adresa maselor cu ceva care seamănă cu un „mesaj”, și astfel să le trezești. Însă eu cred că noi – care suntem un produs al lumii moderne, suntem „condamnați” să primim orice revelație prin cultură. Nui – i prin formele și structurile culturale putem regăsi izvoarele. Suntem „condamnați” să învățăm și să ne trezim la viață spirituală prin cărți. În Europa nu mai există învățământ oral și nici creativitate folclorică. De aceea, carte, cred eu, are o covârșitoare importanță, nu numai culturală dar și religioasă, și spirituală”.⁸ În cartea de con vorbiri cu Rocquet, Eliade este ca nicăieri altundeva foarte liber și comunicativ într-un mod pe care nu-l va mai experimenta decât în filmul lui Paul Barbâneagră. Ce este acest pariu metafizic, ce înseamnă spirit pentru acest Eliade interior, secret? O va spune tot în con vorbiriile cu Rocquet: „Visul celor doi bătrâni... Dacă nu există Dumnezeu, totul este cenușă. Dacă nu este absolut, care să dea semnificație și valoare existenței noastre, în acest caz existența nu are sens. Știi că sunt filozofi care gândesc altfel, dar, pentru mine, ar fi, nu numai deznașdejdea însăși, ci și un fel de trădare. Pentru că acest lucru nu e adevărat, și eu știi că nu este adevărat. Dacă ajungem să credem aceasta, înseamnă că e vorba de o criză atât de profundă, că, dincolo de deznașdejdea personală, lumea „se frângă”, cum spune Gabriel Marcel”.⁹ Aici este de găsit semnul *cogito*-ului eliadian.¹⁰ Eliade se repetă pe sine însuși, într-o identitate a căutării și găsirii unei soluții metafizice la misterul existenței. Și nu o formulă a metafizicii, ci o soluție existențială și spirituală eficace în ordinea existenței, nu a discursului. În acest sens Eliade este coerent cu sine însuși timp de

⁸ Mircea Eliade, *Încercarea labirintului. Con vorbiri cu Claude-Henri Rocquet*, traducere și note de Doina Cornea, Dacia, Cluj, 1990, p. 59.

⁹ *Ibid.*, p. 62.

¹⁰ I.P. Culianu sustine teza evoluției eliadene, a schimbării, teză care nu cred că este demonstrabilă, deoarece Eliade nu face decât să-și modifice măștile, nu structura esențială a sistemului său de gândire.